

Wójcik, Zbigniew

Symposium nt. dziejów chęcińskiego górnictwa kruszcowego

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 22/4, 860-863

1977

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W dyskusji zwrócono uwagę, że warto byłoby zasugerować wydawnictwu „Arkady” wznowienie niektórych wyczerpanych, wartościowych pozycji z historii nauk technicznych. Zaproponowano też, by włączyć Jana Koszczyca-Witkiewicza (1881—1958) do grona kandydatów do ewentualnych monografii.

Następnym punktem porządku obrad była propozycja wydania dzieł prof. Włodzimierza Burzyńskiego, którą przedstawił prof. R. Szewalski. Publikacja niezbyt obszernej objętościowo, a bardzo cennej z naukowego punktu widzenia spuścizny zmarłego uczonego, uzupełniona byłaby materiałami biograficznymi i wspomnieniowymi, uzyskanymi od jego uczniów, współpracowników i rodziny. Prof. R. Szewalski zaproponował skład Komitetu Redakcyjnego oraz powierzenie redakcji naukowej planowanej publikacji prof. Z. Olesiakowi.

Komisja przyjęła z zadowoleniem propozycję referenta i podjęła uchwałę włączenia dzieł wybranych prof. W. Burzyńskiego do swego planu wydawniczego. Dla przygotowania tej publikacji postanowiono powołać Komitet Redakcyjny w składzie: prof. W. Nowacki (przewodniczący), prof. I. Kisiel, prof. F. Misztal, prof. Z. Olesiak (redaktor naukowy), prof. F. Staub, prof. R. Szewalski, prof. C. Woźniak, prof. M. Zakrzewski, prof. J. Zawadzki i doc. E. Burka.

Zdecydowano również, że w najbliższej przyszłości Komisja zorganizuje inauguracyjne posiedzenie Komitetu Redakcyjnego.

Z kolei dyrektor Muzeum Techniki NOT w Warszawie — mgr J. Jasiuk — poinformował zebranych o otwartej 28 lutego br. wystawie pt. *Inżynierowie Wielkiej Emigracji*, której tematyka wiąże się bezpośrednio z działalnością Komisji, dotyczącą dorobku polskich inżynierów w XIX w. na obczyźnie. Wystawa — prezentująca aktualny stan badań w tym zakresie — oparta została na scenariuszu przygotowanym przez prowadzących te badania z ramienia Komisji — mgra S. Bratkowskiego i dra B. Orłowskiego. W ekspozycji wykorzystano m.in. zgromadzone przez Komisję dokumenty i materiał ikonograficzny. Wystawa spotkała się z życzliwym przyjęciem i wywołała stosunkowo żywy oddźwięk społeczny, przejawiający się napływem do Muzeum informacji i darów. Ekspozycja ma charakter objazdowy i będzie prezentowana również w innych ośrodkach krajowych. Niestety, do tej pory nie ukazała się przygotowana przez scenarzystów dwuarkuszkowa publikacja, omawiająca aktualny stan badań w tej dziedzinie, pomyślana jako wydawnictwo towarzyszące wystawie.

Następnie dr B. Orłowski przedstawił problemy związane z badaniami działalności polskich inżynierów XIX wieku na obczyźnie. Przygotowanie publikacji o osiągnięciach polskich w Peru wymaga krótkiego pobytu w tym kraju dla uzyskania materiałów dotyczących Ernesta Malinowskiego (1818—1899) i dokumentacji zbudowanej przez niego kolei transandyjskiej. B. Orłowski zwrócił też uwagę na odkładaną sprawę wysłania polskich orientalistów do archiwów tureckich.

Bolesław Orłowski

SYMPOZJUM NT. DZIEJÓW CHECIŃSKIEGO GÓRNICTWA KRUSZCOWEGO

W wyniku starań Towarzystwa Przyjaciół Górnicztwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego w Kielcach oraz Urzędu Miasta i Gminy w Chełcach, przy współudziale Kieleckiego Towarzystwa Naukowego i Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Kielcach, w dniach 21—22 maja 1977 r. odbyło się Sympozjum Naukowe poświęcone historii eksploatacji i badań geologicznych kruszców metali nieżelaznych w południowo-zachodniej części Gór Świętokrzyskich. Sympozjum miało bardzo bogaty program, na który złożyły się: sesja

naukowa w Chęcinach i wycieczka terenowa na okoliczne wzgórza, a także imprezy towarzyszące.

Pierwszą część sympozjum, którą prowadził prof. Wacław Różański (Kraków), poprzedziły 3 wystąpienia. W pierwszym z nich naczelnik miasta i gminy Chęciny — Stanisław Pawiński — nakreślił osiągnięcia regionu w nawiązaniu do 700-letniej historii Chęcin. Są one imponujące w dziedzinie gospodarności, oświaty i kultury. Znalazło to wyraz w zorganizowaniu w 1975 r. Sesji Naukowej pn. *VII wieków Chęcin*, stworzeniu zaczątków Muzeum Górnictwa itp. Następnie przemawiał mgr Aleksander Targosz (Kielce), przedstawiając z ramienia Zarządu TPGHiPS osiągnięcia tej organizacji w zakresie badań dawnego górnictwa i hutnictwa Kielecczyzny. Wreszcie tę część zebrania zamknął referat doc. Zenona Guldon (Kielce) pt. *Stan badań nad chęcińskim górnictwem kruszczowym*. Wystąpienie to było krytyczną analizą literatury o dziejach górnictwa okolic Chęcin.

Po części wstępnej przedstawiono 8 referatów, z których 5 wygłoszono w Chęcinach w dniu 21 maja, a 3 — na wycieczce terenowej w dniu następnym. W pierwszym dniu sympozjum doc. Jerzy Senkowski (Warszawa) omówił *Podstawy prawne górnictwa chęcińskiego w dobie Odrodzenia* — zwracając uwagę, że miasto powstało jako ośrodek górniczy i rządziło się później własnym prawem (różnym od olkuskiego) — opublikowanym przez Jana Płazę. Kolejnym mówcą był doc. Feliks Kiryk (Kraków), który w referacie *Spółeczeństwo miast górniczych do połowy XVII w.* przedstawił problemy społeczno-gospodarcze Chęcin. Zwrócił on uwagę, że rozkwitowi górnictwa w dobie Odrodzenia w tym mieście towarzyszyła duża aktywność chęcincian w życiu naukowym i kulturalnym kraju¹.

Następnym referentem był doc. Zenon Guldon, który w referacie *Górnictwo łożowiu w starostwie chęcińskim* wykazał, że upadek wydobywania kruszców w tym regionie nastąpił na początku XVII wieku. Czyniono wprawdzie próby reaktywowania eksploatacji, ale nie przyniosły one zmiany na lepsze. Głównym centrum eksploatacji w XVII w. był Olkusz.

Doc. Zbigniew Wójcik (Warszawa) w referacie *J. F. Carosiego opis z 1781 r. górnictwo okolic Chęcin* zwrócił szczególną uwagę na nowatorstwo niektórych koncepcji poszukiwań geologicznych Carosiego (na podstawie badań na Miedziance opowiedział się on za istnieniem tzw. złóż żyłowych, późniejszych od skały) oraz na jego udział w akcji na rzecz zmiany prawa ziemskiego w Polsce za czasów Stanisława Augusta Poniatowskiego. Wreszcie w ostatnim referacie dr Eugeniusz Kosik i dr Stanisław Marcinkowski (Kielce) przedstawili *Próby odbudowy górnictwa kruszczowego w rejonie Chęcin w I połowie XIX w.*; podkreślając zwłaszcza działalność w tym zakresie górników austriackich, Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (w tym Staszica).

Tę część sesji podsumował doc. Guldon, przychyłając się do poglądów doc. Kiryka i doc. Senkowskiego o powstaniu Chęcin jako miasta górniczego. Sugerował on także potrzebę szczegółowszych badań dawnych archiwaliów oraz ponownego wydania krytycznego ustaw górniczych Jana Płazy.

Podczas drugiej części sesji — w czasie wycieczki prowadzonej w terenie przez doc. Zbigniewa Rubinowskiego (Kielce) — mgr Zbigniew Chodak (Kielce) omawiał *Tradycje Chęcin a współczesny rozwój subregionu chęcińskiego*. Ponadto doc. Rubinowski przedstawił referat *Pozycja chęcińskich złóż kruszczowych w regionalnej metalogenezie Gór Świętokrzyskich*, a mgr Tymoteusz Wróblewski

¹ F. Kiryk w artykule *Chęciny w epoce piastowskiej i jagiellońskiej* — zamieszczonym w książce *VII wieków Chęcin* (Kielce 1976) — przedstawił na s. 43—44 rejestr wybitniejszych chęcincian. Wspominał m.in. o Adamie z Chęcin, który w XVI w. był bakałarzem wydziału filozoficznego na uczelni krakowskiej.

lewski (Kielce) nakreślił *Problematykę pozostałości górnictwa kruszcowego w rejonie checińskim w świetle konserwatorskiej ochrony przyrody i turystycznego zagospodarowania*. Ostatnie dwa referaty — dokumentowane odsłonięciami dawnych sztolni i sztolni oraz starych kamieniołomów — dawały okazję do refleksji na temat konieczności rozpoczęcia badań w terenie nad dawnym górnictwem kruszcowym. Na tej podstawie należałoby przedstawić takie propozycje zagospodarowania wyrobisk w okolicy Chęcina, by społeczeństwo mogło zapoznać się z istotnymi osiągnięciami polskiej myśli twórczej: geologicznej i górniczej.

Dodać do tego należy, że zapowiedziany referat prof. W. Kalinowskiego pt. *Rozwój osadnictwa w rejonie checińskim*, ze względów technicznych nie został — niestety — przedstawiony.

Sesja była interesującym przeglądem problematyki dawnego górnictwa kruszcowego. Miejmy nadzieję, że materiały skierowane do druku zostaną wzbogacone wynikami nowych badań. Natomiast wnioski odnośnie zabezpieczenia dawnych sztolni na Miedziańce i w Górach Skibskich będą podstawą do działania głównego konserwatora zabytków.

Różne okoliczności zdecydowały o tym, że nie zdołała rozwinąć ją szersza dyskusja nad referatami zarówno na posiedzeniu, jak i w terenie. Wystąpienie doc. Guldona oparte było — niestety — w dużym stopniu na materiałach drukowanych (w tym w „Informatorach” TPGHiPS) i nie przedstawiło obrazu bardziej pogłębionego wynikami nowych poszukiwań archiwalnych. Doc. Kiryk powtórzył referat, który przedstawił w 1975 r. na sesji *VII wieków Chęcina*. Wreszcie specjaliści z zakresu historii gospodarczej i społecznej nie pozostali na referatach historyków geologii, a także nie uczestniczyli w wycieczkach terenowych. W rezultacie odłożono na przyszłość dyskusję nad problemami checińskiego górnictwa kruszcowego w oparciu o wyniki obserwacji dawnych wyrobisk. Dyskusja ta, rzecz zrozumiała, jest niezmiernie potrzebna; tym bardziej, iż geologowie (a także archeologowie) dopatrują się początków górnictwa odkrywkowego w zachodniej części Gór Świętokrzyskich już w paleolicie. Badania wyrobisk, a także dawnej literatury specjalistycznej (publikacje J. J. Ferbera nie są w ogóle znane historykom) poszerzają w sposób istotny wiedzę o górnictwie checińskim, którą opierano dotychczas przeważnie na zachowanych fragmentarycznie rękopiśmiennych dokumentach pisanych.

Sesji naukowej towarzyszyło szereg imprez. Najważniejszą z nich było otwarcie Muzeum Górnictwa w renesansowym lokalu — tzw. „Niemicówki” w Chęcinach. Wystawę zmontowali pracownicy Muzeum Narodowego w Kielcach, korzystając ze zbiorów geologicznych — dostarczonych przez Zbigniewa Rubinowskiego, z fotografii Tymoteusza Wróblewskiego oraz publikacji Tadeusza Lengnera, a także różnorodnych pamiątek (narzędzia dawnych górników, wyroby z marmurów checińskich itp.) zgromadzonych przez Urząd Miasta i Gminy. Inicjatorem tego muzeum jako zaczątku rozbudowującej się placówki jest nauczelnik Stanisław Pawiński.

Oprócz tego w pomieszczeniach biblioteki miejskiej i w holu sali kinowej przygotowano 3 inne wystawy. Jedną z nich pn. *Moneta polska* (ze zbiorów prezesa Towarzystwa Przyjaciół Górnictwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego — Tadeusza Rolaka) nawiązywała niejako do dziejów górnictwa metali kolorowych okolic Chęcina. Drugą była ekspozycja ruchomą kieleckiego Klubu Filatelistów o Zainteresowaniach Górniczych. Zgromadzono na niej bardzo cenne eksponaty w następujących działach: *Działalność Stanisława Staszica na Kielecczyźnie, Górnictwo polskie, Polski przemysł naftowy, Uczelnie górnicze i speleologia*. Najważniejsze znaczenie miała jednak ekspozycja pt. *Dokumenty archiwalne do dziejów Chęcina*, oparta na zbiorach Archiwum Wojewódzkiego w Kielcach. Wśród wystawionych rękopisów znajdowały się m.in. *Księga wójta miasta*

Chęciny z lat 1787—1791, Materiały dotyczące górnictwa dóbr Chęciny i wiele innych.

Podkreślić należy, że jest to już druga sesja naukowa zorganizowana w Chęcinach przez Stanisława Pawińskiego. Pierwsza z nich odbyła się w 1975 r. i poświęcona była 700-leciu miasta. Materiały z tej sesji ukazały się w księdze wydanej w 1976 r. w Kielcach pt. *VII wieków Chęcin. Materiały z sesji naukowej 24 V 1975 r.* Naczelnik zapowiedział także druk referatów i wystąpienie w dyskusji na sesji poświęconej dziejom górnictwa kruszcowego. Warto do tego dodać, że gospodarności ojców miasta w Chęcinach towarzyszy poważny rozwój kultury. Przyznawane miastu nagrody pieniężne będą przeznaczone na zabezpieczenie ruin zamku chęcińskiego.

Zbigniew Wójcik

**GEODEZJA TO TEŻ OBLICZENIA
(WYSTAWA W MUZEUM TECHNIKI NOT)**

W cyklu wystaw geodezyjnych Muzeum Techniki i Stowarzyszenia Geodetów Polskich otwarto w dniu 30 maja 1977 r. ekspozycję poświęconą ewolucji zastosowania rachunku oraz mechanizmów obliczeniowych przy pomiarach geodezyjnych. Jej zbyt specjalistyczny tytuł nie zachęcał do uczestnictwa w otwarciu. Wbrew przewidywaniu spotkanie to było bardzo ciekawą imprezą.

W pierwszej części spotkania, po powitaniu gości przez dyrektora Muzeum Techniki — mgra Jerzego Jasiuka i doc. Wojciecha Krzemińskiego — z ramienia Stowarzyszenia Geodetów Polskich, mgr Andrzej Marek Żółtowski przedstawił w sposób bardzo komunikatywny i zajmujący referat *Geodezja wobec rachunków i geometrii*. Dla słuchaczy było to pierwsze miłe zaskoczenie, gdy mogli zapoznać się z ewolucją geometrii jako nauki o pomiarach Ziemi, zastosowaniem różnego rodzaju działów matematyki, z wykorzystaniem w geodezji coraz bardziej skomplikowanej aparatury pomiarowej (od prostych przyrządów typu lunety do sputników i od zwykłych sumatorów do skomplikowanych maszyn elektronicznych).

Wystawa, wykonana według scenariusza referenta, wzbudziła duże zainteresowanie. Pokazano na niej 3 ciągi ewolucji zagadnień i przyrządów związanych z tematem. W pierwszym przedstawiono na kolorowych przezroczach różne maszyny obliczeniowe, w drugim — stopniowe komplikowanie się metod pomiarowych (od tachymetru do sputnika i nowoczesnych komputerów wyznaczających wszystkie parametry autostrady. Wreszcie trzeci ciąg dokumentował rozwój metod obliczeniowych. Pokazano tam XX-wieczne tablice tachimetryczne, instrukcje pomiarowe, także maszyny przeliczeniowe (adiator, sumator, arytmometry, komputerki, a nawet dalekopis).

Plastyczny układ wykonany przez art. plastyka — Janinę Piotrowską — wzbudzał kontrowersje. Komplikował w odbiorze treść przedstawioną w tych ciągach.

Dyskusja, która rozwinęła się w związku z prezentowaną tematyką, nadała otwarciu wystawy rangę spotkania naukowego. Tak np. prof. Jan Pazdur zgłosił sugestię zorganizowania wystawy poświęconej metrologii, prof. Zygmunt Rudolf zachęcał do przypomnienia społeczeństwu wybitnego geodety i urbanisty — Antoniego Ponikowskiego, a gen. Teodor Naumienko opowiedział się za potrzebą zorganizowania wystawy poświęconej fotogrametrii.

W dyskusji wystąpił także doc. W. Krzemiński, niestrudzony inicjator i organizator geodezyjnych wystaw w Muzeum Techniki. Dziękując za sugestie organizacji nowych wystaw powiedział, że dotychczas organizowane ekspozycje prezentują 4 typy: biograficzny, o instytucjach geodezyjnych, o niektórych proble-